

İSLÂM TARİHÇİLİĞİNDE TARAFSIZLIK PROBLEMİ*

Ahmet ÖNKAL**

AŞIRILIK VE SEBEPLERİ

İnsanoğlu genellikle aşırılığa meyyaldır. Bu aşırılık, övgüde ve yergide de karşımıza çıkar. Kendisine değer verdiğimiz, hakkında hüsn-ü zan beslediğimiz, kendisine ümitle bağlandığımız kişilerin kusurlarını görmez, hatalarını te'vil ederek onları savunuruz; sahip olmadıkları vasıflarla onları medheder, överiz. Görüş, düşünce, anlayış ve yaşayışını tasvip etmediğimiz kimseleri ise haddinden fazla tenkit eder, yapmadığı şeyleri, söylemediği sözleri ve sahip olmadığı düşünceleri onlara isnâd ederek kötüleyip, zemmederiz.

İnsanda mevcut bu za'f noktası tarih boyunca, diyebiliriz ki Hz. Âdem'den günümüze kadar mütemadiyen tezahür edegelmiştir. Özellikle dönemlerinde müsbet ya da menfi, ama önemli fonksiyonlar icra etmiş tarihî şahsiyetler, faaliyetleriyle temayüz etmiş idareciler bu aşın övgü ya da yergiden ziyadesiyle nasiplerini almışlardır.

Kabul etmek gerekir ki birer insan olmaları itibariyle tarihçiler de zaman zaman his ve duygularına kapılarak gerek geçmişteki olaylar ve şahsiyetler hakkında bilgi verirken, gerekse kendi zamanlarında vuku bulan hadiseleri aktarırken övgü veya yergide aşırı davranma za'fına düşmüşlerdir.

İnsan karakterinde mevcut bu za'f noktasına ilave olarak tarih yazımında İslâm tarihçilerini bazen aşırılığa sürükleyen başka etkenler de olmuştur:

Biliyoruz ki İslâm tarihinde sistemli tedvin faaliyeti H. II. asrın sonları ile H. III. asrın başlarında ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu asırlar İslâm tarihinde Şia ve Haricîler başta olmak üzere birçok itikadı ve siyasî fırkanın fikirlerini ortaya koyduğu devrelerdir. Mevcut idareler ile devamlı bir sürtüşme ve kıyasıya bir mücadele içerisinde olan bu fırkalar şüphesiz tarihî olayları ve şahsiyetleri kendi bakış açıları ile değerlendirmişler, özellikle kendilerinin içerisinde yer aldıkları hadiseleri tarafgir bir nazarla yansıtmışlardır. Böylece Şia'nın, Haricîlerin ve diğer fırkaların bir tarih anlayışı ve üslûbu ortaya çıkmış, bu zümre râvîlerinin ve tarihçilerinin yazdıkları eserler bu üsluba göre vücut bulmuştur. Bizzat Ehl-i

* İslâmî Araştırmalar Dergisi, cilt 6, sayı 2, sene 1992, s. 189-197; Yayına Hazırlayan: Arş.Gör. Ali Dadan, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. alidadan@hotmail.com

** Prof.Dr. Ahmet Önkâl; 1952 yılında Konya'da doğdu. 1974'de Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun oldu. 1977'de asistanlık görevine başladı.1985'te doktor, 1987'de doçent, 1994'te profesör oldu. Yayımlanmış bazı çalışmaları: *Rasûlullah'ın İslam'a Davet Metodu* (15. Baskı) Konya 2000, *İbn Teymiyye Külliyyatı* (Cilt I-V Tahkikli Müşterek Çeviri) İstanbul 1986, 1989. Ayrıca çeşitli akademik dergilerde yayınlanmış çok sayıda makaleleri bulunmaktadır.

Sünnete mensup İslâm tarihçilerinin kitaplarında dahi bu fırkaların rivayetlerine rastlamak mümkündür. Meselâ Taberî'nin kendisinden sık sık rivayet aldığı râvîlerden birisi olan Ebû Mihnef Lût b. Yahya bir şiidir.¹ İbn Kuteybe'ye nispet edilen el-İmâme ve's-Siyase adlı eserde ilk dönem siyasî olaylarıyla ilgili Şîa görüşlerine bolca yer verilmiş olması dolayısıyla bu eserin aslında İbn Kuteybe'ye ait olmadığı, bilâkis Ehl-i Sünnet arasında itibar görsün diye kendi ismini vermeyip İbn Kuteybe'nin adını kullanmayı siyasetine daha uygun bulan ve daha sonraki dönemlerde yaşamış bir şiiye ait olduğu şeklinde bir görüş vardır ve bu husus, İslâm âlimleri arasında tartışmalı bir konu olmuştur.²

Öte taraftan yine İslâm tarihinde tedvin faaliyetinin başladığı devre, tarih sahnesinden Emevîlerin silindiği, Abbâsîlerin iş başına geldiği devredir. Yakın tarihimizdeki örnekleriyle biliyoruz ki eskiyi devirerek iş başına gelen bir idare, rejimini yerleştirebilmek ve meşruluğunu ispatlamak için çoğu zaman eskiyi alabildiğine karalama ve eskiye ait ne varsa tahrip etme kampanyasına girişir. Bu ameliyede de devletin resmî tarihçileri büyük bir rol üstlenirler. İşte Abbâsîlerde aynı şeyi yaptılar. Emevî sülalesinden büyük-küçük kim yakalanmışsa öldürüldüğü, pek çok zulüm işlendiği gibi sadece bununla kalınmamış, genellikle Ömer b. Abdülaziz hariç tüm Emevî idarecileri alabildiğine kötülenmiştir. Meşhur Mâlikî kadısı Ebûbekr İbnu'l-Arabî, el-Avâsım mine'l-Kavâsım adlı eserinde bazı saray tarihçilerinin sultanların hatırı için kitaplar yazdıklarını ve bunların verdiği bilgilerin birçoğunun yalan-yanlış şeyler olduğunu belirterek ikazda bulunur.³

Gerçi büyük İslâm âlimleri ve muteber tarihçilerimiz, sultanların gayr-ı meşru isteklerine boyun eğmemiş, -minnet altında bırakacak ve karşılığını bekleyecek şekilde- onların va'd, teklif ve ısrar ettikleri, hatta tehdit ve bilfiil tecziyelerle almaya zorladıkları mevki ve mansıplara itibar ve iltifat etmemişlerdir. Ama kabul etmek gerekir ki ulemâ sınıfından sayılan bazıları devlet ricalinin yanında yer almış ve onların politikası doğrultusunda kalem oynatmıştır. İşte buna bağlı olarak Emevî hilâfetini ve halifelerini aşırı bir şekilde kötileyen, buna mukabil Abbasî hilâfetini öven ve müjdeleyen rivayetler, bizzat Hz. Peygamber'e nispet edilen hadisler bile ortaya çıkmıştır.

İşte bunların halk üzerinde belli ölçüde tesir icra ettiği ve genel bir kültür oluşmasında etkili olduğunu inkâr etmemek gerekir. Nesilden nesile intikal eden bu kültürden daha sonraki devrede tabii olarak tarihçiler de etkilenmiş, eserlerinde ılımlılıkla bağdaşmayan bazı aşırılıklara yer verebilmişlerdir. Meselâ birçok alanda yüzlerce eser vermiş Süyûtî, tarih alanında yazdığı Târîhu'l-Hulefâ' adlı kitabının giriş kısmında şöyle bir başlık açar: "Emevî Halifeliğine karşı Uyarı Niteliğindeki Hadisler" ve burada Emevî hilâfetini kötileyen, bazı hadislerle yer verir.⁴ Arkasından: "Abbasî Halifeliğini Müjdeleyen Hadisler" başlığı altında Abbasî hilâfetini öven ve müjdeleyen hadisleri uzun uzadıya nakleder.⁵ Gerçi bu hadislerin bir kısmını râvîleri açısından cerhetmekte ve zayıf olduklarını belirtmektedir ama bir kısmının ardından: "Senedi zayıftır fakat bu rivayeti destekleyen başka benzerleri de

¹ Zehebi, *Mizânu'l-İtidâl*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî, 1. baskı, Mısır 1963, III, 419-420; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*. 2. baskı, Beyrut 1971 (1. baskı, Haydarabad 1330 H.'den ofset). IV, 492.

² Muhibbuddîn el-Hatib, Kâdî Ebûbekr İbnu'l-Arabî'nin *el-Avâsım mine'l-Kavâsım'ına ta'lîk*, 5. baskı, Kahire 1399 H., s. 245, dipnot 1, s. 248, dipnot 2; Enver el-Cundî, *el-İslâm alâ-Meşârîfi'l-Karni'l-Hâmise Aşer*. y.yok, tsz., s. 134, 204; C. Brockelmann, *İbn Kuteybe . İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1968, V2. 763; Zirikli, *el-A'lâm*. 5. baskı, Beyrut 1980, IV, 137.

³ İbnu'l-Arabî, *el-Avâsım mine'l-Kavâsım*, thk. Muhibbuddîn el-Hatib, Kahire 1399 H., s. 177.

⁴ Süyûtî, *Târîhu'l-Hulefâ'*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid, 4. baskı, Mısır 1969, s. 12-13.

⁵ Süyûtî, a.g.e., s. 13-18.

vardır...”,⁶ “... Ben derim ki: Bu ve bundan önceki hadis, bu konuyla ilgili rivayetlerin en uygunudur.”,⁷ “.. Andolsun ki hadisin manası -reddi gerekli- uzak bir mana değildir...”⁸ gibi lâfızlarla tasdikini ifade etmektedir. Bu konuda hiç değerlendirme yapmadan naklettiği rivayetler de vardır. Kaldı ki kitabında böyle bir bahis açması da Süyûtî’nin temelde bu hadisleri kabul ettiğinin bir ifadesidir.

Bu hadislerden birisi şu şekildedir: “Hz. Peygamber rüyasında minberi üzerine Ümeyye Oğulları’nın maymunun sıçradığı gibi sıçrayıp tırmandıklarını gördü ve bu O’nu çok üzdü. Ardından minberine Abbâs Oğulları’nın çıktıklarını gördü. Bu durum da O’nu sevindirdi.”⁹ Süyûtî’nin naklettiği bir diğer rivayete göre Hz. Peygamber, Ümeyye Oğulları’nı minberi üzerinde görünce buna çok üzülmüş, O’nu teselli etmek üzere Cenâb-ı Hak: “Biz sana Kevser’i verdik.”¹⁰ ve “Biz onu (Kur’ân’ı) Kadir gecesinde indirdik... Kadir gecesini bin aydan daha hayırlıdır...”¹¹ ayetlerini indirmiştir ki buradaki bin aydan kasıt Emevîlerin hâkim olduğu devredir. Râvî der ki: “Emevî dönemini saydık gördük ki ne eksik, ne fazla, tamtamına bin aydır.”¹²

Elbette bu hadislerin uydurma olduğu aşikârdır. Peki, Süyûtî niçin bu rivayetleri eserine almıştır. Süyûtî’nin Abbasî baskısı altında olduğunu ya da bu hususun Abbasî idarecilerine yaranmak gibi bir za’ftan kaynaklandığını söyleyemeyiz, şüphesiz. Çünkü Süyûtî’nin vefat tarihi 911/1505’tir; Abbasî Devleti’nin yıkılışı ise 656/1258... Yani Süyûtî’nin vefatından tam iki buçuk asır önce Abbasî sultanı sona ermişti. Bu durumda -bazıları Süyûtî’nin iyi bir hadisçi olduğunu iddia etse bile- asırlara mal olmuş bir kültürden ve İslâm literatürüne girmiş rivayetlerden onun da etkilenerek naklettiği hadislerle yeterince dikkat etmediği anlaşılıyor. Nitekim Süyûtî, hadis değerlendirmeleri ve naklinde “mütesâhil” (gevşek) davranmakla tenkit olunmuştur.¹³

İslâm tarihçiliğinde aşırılığın doğuran sebeplerden birisi de Taberî’de örneğini gördüğümüz üzere mukaddem İslâm tarihçilerinin derlemeci bir rivayet metodu izlemiş olmalarıdır. Bu metotta olaylarla ilgili doğru-yanlış tüm rivayetler nakdedilir ve bunların kritiği yapılmaz. Dolayısıyla bu tür eserlerde birbirleriyle tezat teşkil eden bilgilere, tamamen uydurma rivayetlere ve hatta İslâm esasları ve prensipleriyle asla bağdaşmayan bir takım malûmata rastlamak mümkündür. Tabi ki bu tür eserlerden istifade ederken hassasiyet ve titizlikle iyi bir seçimin yapılması, aşırılıklardan kaçınıp ılımlı ve makul bir üslûbun takip edilmesi gerekmektedir. Ancak her zaman bu işin sıhhatli bir şekilde yapılabilmesini söylemek mümkün değildir.

Söz konusu ettiğimiz sebepler dolayısıyla eski ve yeni pek çok İslâm tarihi kitabında birçok aşırılıklar mevcuttur. Şimdi bu aşırılıklara övgüde aşırılık ve yergide aşırılık olmak üzere iki yönden birer örnek vermek istiyoruz:

⁶ Süyûtî, a.g.e., s. 13.

⁷ Süyûtî, a.g.e., s. 14.

⁸ Süyûtî, a.g.e., s. 17.

⁹ Süyûtî, a.g.e., s. 14. Burada minbere çıkmaktan kasıt, iş başına gelip idareye sahip olmaktır. Çünkü İslâm idarelerinde merkezde halifeler, eyaletlerde ise onlar adına valiler namazı kıldırır, minbere çıkarak hutbe okurlardı

¹⁰ 108 Kevser: 1.

¹¹ 97 Kadir: 1-3.

¹² Süyûtî, *Târîhu’l-Hulefâ*; s. 13.

¹³ A. Ebû Ğudde, Abdulhayy el-Leknevi’nin *el-Ecvibetu’l-Fâdıla li’l-Es’îleti’l-Aşerati’l-Kâmile’sine ta’lik*. Halep 1964, s. 130.

ÖVGÜDE AŞIRILIK:

Elbette âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamber (S.A.V.) Efendimiz her türlü övgüye lâyıktır. Ancak bu övgünün Allah'ın ve Rasûlü'nün koyduğu ölçü ve çerçeveler içerisinde olması, tarihî olaylara, akla ve nakle uygun bulunması gerekir. Bizzat Peygamber Efendimiz: “Hıristiyanların Meryem oğlu İsa'yı aşırı bir şekilde övdükleri gibi beni aşırı övgü ile göklere çıkarmayın”¹⁴ buyurmuştur. Çünkü hakikatle ilgisi olmayan ve aşırılıklar taşıyan övgülerin Hz. Peygamber'e kazandıracığı bir şey olmadığı, O'nun şan ve şerefini artırmayacağı açıktır; üstelik bu durum bizim açımızdan bazı mahzurlar da getirebilir. Bilindiği gibi bir insanı beşer seviyesinin üzerine çıkarma her zaman sapmalara yol açmıştır. Bu husus Hz. Peygamber hakkında da söz konusudur. Zaman zaman bazı Müslümanlar Hz. Peygamber'e övgüde ve sevgide itidal ölçüsünü kaçırdıkları içindir ki O'na onda olmayan sıfat ve güçleri de vermiş, âdeta O'nu ilâhlaştırmışlardır. Bir örnek vermek gerekirse: İsmail Çetin, Gözyaşı Dergisi'ndeki bir yazısında şöyle demektedir: “Ya Rabbi, Rasûlü Ekrem'in kadir ve kıymeti için benim ihtiyacımı gider', Ya Rasûlallah, benim ihtiyacımı gider', Allah'ım, Onunla ihtiyacımı gider' sözleri arasında fark yoktur. Doğrusu, Peygamber'in zâtından istemek ile zâtıyla Allah'tan istemek arasında fark yoktur.”¹⁵ “... âbid veya suçlu dilerse ihtiyacının giderilmesini bizzat Peygamber'den ister, dilerse Onun zâtıyla Allah'tan ister.”¹⁶ Oysaki salimen düşünüldüğü zaman bu sözlerin İslam esaslarıyla hiç de bağdaşmadığı gayet açıktır. Bunun gibi Hz. Peygamber'e medhî sena için yazılmış birçok na't ve kaside vardır ki bunların bir kısmı tevhid akidesini zedeleyen, imanı tehlikeler taşıyan mısralar ihtiva etmektedir. Meselâ Doç. Dr. M. Yaşar Kandemir, Altınoluk Dergisi'nde Hz. Peygamber medhi ve sevgisine tahsis ettiği “Canım Arzular Seni” ser-levhali yazılarından birisinde Ahmed Sûzî (ö. 1850)'nin Divân-ı Sûzî'sinde yer alan na'ttan şu beyitleri nakleder:¹⁷

*Kapına geldi bu kemter, şefâat yâ Resûlallah
Ki sensin âleme rehber, şefâat yâ Resûlallah*

*Sana geldim boynum eğri, yoktur bir işim doğru
Ki sensin âlemin fahri, şefâat yâ Resûlallah*

*Eğer senden bana çare, olmaz ise düşem zâre
Günâhın çok yüzüm kara, şefa'at yâ Resûlallah*

*Varınca rûz-i mahşerde, kalınca halk hayrette
Beni sen koyma firkatte, şefâat yâ Resûlallah*

*Ki sensin cümleden ekrem, ki sensin dertlere merhem
Kamu mücrimlere erham, şefâat yâ Resûlallah.*

Sayın Kandemir, kaleme aldığı bu yazısında “... biz de Ahmed Sûzî ile birlikte Divân-ı Sûzî'deki o güzelim na'tını tekrarlayalım.” diyerek onayladığı bu mısraların ve hiç bir ilmî süzgeçten geçmediği için daha tehlikeli ifadeler taşıyan benzeri na'tların yorumunu okuyucuya bırakıyor ve konumuz bu tür na't ve kasideler olmadığı için bu nokta üzerinde daha fazla durmuyoruz.

¹⁴ Buhârî, *Enbiyâ'* 48; Dârimî, *Rikâk* 68.

¹⁵ İsmail Çetin, *Tevhid ve Tevessül-2 Gözyaşı Dergisi*, sayı: 14, Konya 1988, s. 4.

¹⁶ İsmail Çetin, a.g.m. s. 5.

¹⁷ M. Yaşar Kandemir, *Canım Arzular Seni - İlk Bahar Güllü*, Altınoluk Dergisi, sayı: 47, İstanbul 1990, s. 7.

Bizim burada üzerinde duracağımız husus, birçok siyer ve İslâm tarihi kaynağında yer alan, Peygamber Efendimizin beklenen son peygamber olduğunun kendisine peygamberlik verilmeden çok öncelerde, hatta çocukluğunda bile bizzat şahsı belirtilerek bazı müneccimler, kâhinler, rahipler ve hahamlar tarafından tespit ve ilân olduğuna dair rivayetlerdir. Bu rivayetlerden birisine göre, yahudi âlimleri gökte doğan bir yıldız delaletiyle Hz. Peygamber'in doğduğunu tespit etmişler; çünkü bu yıldız ancak bir peygamber doğduğu veya zuhur ettiği zaman görünürmüş.¹⁸ Hassan b. Sabit yedi-sekiz yaşlarında iken bir gün bir yahudi Yesrib'le bir kalenin üzerine çıkıp var gücüyle: "Ey Yahudi topluluğu!" diye haykırarak ahaliyi etrafına toplamış, halk merakla ne olduğunu sorunca da: "Bu gece ancak bir peygamberin doğumuyla görünen Ahmed yıldızı doğdu." demiş.¹⁹ Mekte'de ticaretle uğraşan bir yahudi varmış. Bir gün Kureyş eşrafından bir grupla bir mecliste otururken bu yahudi: "Bu gece sizden birinin bir çocuğu doğdu mu?" diye sormuş. Oradakiler: "Vallahi bilmiyoruz." demişler. Bunun üzerine yahudi: "Sözlerimi iyi dinleyin Bu gece bu ümmetin peygamberi doğdu..." deyip onun bazı özelliklerinden bahsetmiş. Yahudi'nin bu sözlerine hayret eden Kureyşliler evlerine geldikleri zaman hâne halkından Abdülmuttalib'in bir torununun olduğunu ve adının Muhammed konulduğunu öğrenmişler. Ertesi günü gelip o yahudiye: "Bahsettiğin çocuğun bizde doğduğunu duydun mu?" deyip olanları anlatmışlar. Bunun üzerine yahudi: "Beni o çocuğa götürünüz." demiş. Beraberce Âmine'nin evine gelip izin alarak çocuğu yahudiye göstermişler. Yahudi, Hz. Peygamberi süzüp incelerken birden fenalık geçirerek bayılıp düşmüş. Kendine gelince ne olduğunu soranlara şu cevabı vermiş: "Vallahi bu, o!... Artık peygamberlik İsrail Oğullarından gitti, ellerinden kitap da çıktı..."²⁰

Şüphesiz Hz. Peygamber'in doğumunun ve peygamberliğinin gökte görülen bir yıldızla tespit ve teşhis edildiğini kabul etmek ne aklen, ne de naklen mümkün değildir. Aklen mümkün değildir; çünkü bu ne-me-nem yıldızdır ki sadece bir peygamber doğduğu veya zuhur ettiği zaman doğacak ve binlercesi arasında hemen tanınıp bilinecektir. Kaldı ki o günün imkânlarıyla belli zaman aralıklarıyla muntazaman doğan yıldızlan bile tespit mümkün değildi. Naklen de mümkün değildir; çünkü İslâm, müneccimleri ve sözlerine inanmayı kesinlikle reddetmiştir. Hz. Peygamber: 'Yıldızlarla uğraşanlarla oturup kalkma!'²¹ buyurarak Hz. Ali'nin şahsında tüm müslümanlara müneccimlerle irtibatı yasaklamıştır.

İbn Hişâm'ın naklettiğine göre Ezd-i Şenûe kabilesinden bir kâhin zaman zaman Mekke'ye gelir, Mekkeliler çocuklarını ona getirerek fala baktırırlardı. Amcası Ebû Tâlib de Hz. Peygamber'i getirdi. Kâhin, Hz. Peygamber'in falına baktı; fakat bu sırada bir şeyler kendisini meşgul etmişti. Meşguliyeti bitince kâhin önemli bir şeyi unutmuş gibi telaşla: "Hani az önce baktığım çocuk?! Onu bana getirin!.." diye bağırma ve çabalama başladı. Ebû Tâlib onun bu acayip hâlini ve ısrarını görünce Hz. Peygamber'i hemen oradan uzaklaştırdı. Kâhin hâlâ bağırıyor ve: "Onun gerçekten büyük bir durumu olacak!" diyordu.²²

Bu rivayete göre kâhin henüz çocuk iken Hz. Peygamber'i görür görmez O'nun peygamber olacağını bilmiş ve bunu ilân etmiştir. Oysaki İslâm'da kâhinlere müracaat etmek ve sözlerine inanmak yasaklanmıştır. Hz. Peygamber şöyle

¹⁸ İbn Sa'd *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, Beyrut 1968, I, 160; İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihâye*, 6. baskı, Beyrut 1985, II, 267.

¹⁹ İbn Hişâm, *es-Sîratu'n-Nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sekkâ vd., Kahire 1955, I-II, 159.

²⁰ İbn Sa'd *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, I, 162-163; Ya'kûbi, *Târihu'l-Ya'kûbi*, Beyrut, tsz., II, 9.

²¹ İbn Hanbel, I, 78.

²² İbn Hişâm, *es-Sîratu'n-Nebeviyye*, I-II, 179-180.

buyurur: “Kim bir kâhine başvurursa kâfir olur.”²³

Öte taraftan Peygamber Efendimizin çocukluğunda amcası Ebû Tâlib ile birlikte Şam cihetine yaptıkları yolculuk dolayısıyla İslâm tarihi ve hadis kaynaklarında yer alan Bahîra olayı meşhurdur. Biz burada olayın tüm yönlerini bütün tafsilatıyla ele alacak değiliz.²⁴ Ancak konumuzu ilgilendirdiği kadarıyla bu hususla alâkalı bir kaç rivayete dikkat çekmek istiyoruz. Tirmizî'nin naklettiğine göre amcası Ebû Tâlib ile birlikte Şam yolculuğuna çıkan Hz. Peygamber'i taşıyan kabile, Bahîra adlı rahibin manastırı yanına konaklayınca rahip daha önce gelip geçen kabilelerle hiç ilgilenmezken bu defa gelip kervan arasında dolaşmış, sonra Hz. Peygamber'in elini tutarak: “İşte bu, âlemlerin efendisidir; işte bu, âlemlerin Rabbinin elçisidir; Allah'ın âlemlere rahmet olarak göndereceği peygamberdir!” demiş. Bunu duyan Kureyş büyükleri: “Bunu nereden bildin?!” diye sorunca; “Siz yokuşu aşınca ne kadar ağaç, taş varsa hepsi secdeye kapandı; bunlar ancak bir peygambere secde eder” demiş.²⁵

Süyûtî'nin Hasâis'inde yer alan bir rivayete göre ise Bahira, Hz. Peygamber'i, manastıra girince içerinin nurla dolması sebebiyle teşhis etmiş ve: “Bu, Allah'ın Araplar arasından bütün insanlara göndereceği Nebîsidir.” demiş.²⁶

Rivayetlere bakılırsa Hz. Peygamber'in bir ticaret kervanıyla Mekke'den Şam cihetine bu sıralarda geleceğini ayıyla günüyle tamtamına bilen hasedkâr bazı yahudiler (bazı rivayetlere göre genel ifadeyle ehl-i kitab veya Rum halkından bazıları) onu bulup öldürmek üzere bu bölgede her tarafa ve her yola müfrezeler çıkarmışlar. İşte bu müfrezelerden birisi tam görüşmeler sırasında Busra'da Bahîra'nın manastırına çıkagelmiş. Bunlar üç, yedi veya dokuz kişi imiş. Hz. Peygamber'i yakalayıp öldürmek istemişlerse de Bahîra buna mâni olmuş.²⁷ İşin ilginç tarafı, üç kişilik müfrezede bulunanların isimleri dahi belirlenip verilmiştir: Züreyr, Temmâm ve Deriş²⁸...

Bahîra olayıyla ilgili daha başka nakilleri de aktararak sözü daha fazla uzatmaya lüzum görmeksizin tenkide bu son rivayetten başlayacak olursak; ehl-i kitab'tan (yahudiler veya hıristiyanlardan bir müfrezenin, Hz. Peygamber'in Busra'ya gelişini günü gününe bilerek O'nu yakalayıp öldürmek üzere geldiklerini kabule imkân var mıdır? Hele hele künyeleri veya lâkapları ile mâruf olmuş bazı meşhur sahâbilerin dahi asıl isimleri tam tespit edilememiş olduğundan İslâm tarihçileri bu sahâbilerin adları üzerinde ihtilaf ederken,²⁹ Hz. Peygamber'in hayatının pek de öyle önem taşımadığı ve dikkat çekmediği bir devresinde sadece bir olayda görünüp kayboldukları iddia olunan bu yabancı insanların adlarının tespit edilmiş olması şaşılacak bir husus değil midir?..

²³ Ebû Dâvûd, *Tıb* 21; Tirmizî, *Tahâret* 102.

²⁴ *İslâm Tarihi Problemleri* adı altında yayına hazırlamakta olduğumuz bir çalışmada ilk dönem İslâm tarihinin başka bir takım meseleleri yanısıra Bahîra olayını da mufassal bir şekilde inceleyeceğiz, inşaallah.

²⁵ Tirmizî, *Menâkıb* 3. Tirmizî, rivayetin *hasen-ğarib* olduğunu ve ancak bu vecih ile bilindiğini belirtir. Bu rivayet İslâm tarihi kaynaklarında da aynıyla mevcuttur. Meselâ bkz. Süyûtî, *el-Hasâisu'l-Kübrâ*. thk. Muhammed Halil Herras, Mısır 1967, I, 206-207.

²⁶ Süyûtî, *Hasâis*, I, 211.

²⁷ İbn Hişâm, *es-Sıratu'n-Nebeviyye* MI 183; Tirmizî, *Menâkıb*, 3; Süyûtî, *Hasâis*, I, 207.

²⁸ İbn Hişâm, a. g. e. I-II, 183 İbn Keşir, *Bidâye* II, 284 (burada isimler: Züreyr, *Semmâm* ve *Düreyşim* şeklinde verilmiştir); Süyûtî, *Hasâis* I, 210 (burada ise isimler *Zübeyr*, *Temâm* ve *Derîs* şeklinde tespit edilmiştir).

²⁹ Bu ihtilâfa küçük bir örnek verecek olursak; büyük sahâbî Ebû Hüreyre'nin ismi şu şekillerde verilmiştir: Abdurrahman b. Sahr-Abdurrahman b. Ğanm-Abduşems Abdullah-Sükeyn-Âmir-Berir-Abd b. Ğanm-Amr-Sald. Bkz. Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'*, thk. Şu'ayb el-Arnâvut, 3. baskı, Beyrut 1985, II, 578.

Öte taraftan Bahîra'nın, Hz. Peygamber'in bizzat şahsında O'nun peygamber olacağını teşhis ettiğini ve bunu Kureyş reislerinin merakını celbedecek şekilde ilân ettiğini kabul etmek de mümkün değildir. Çünkü bizzat Peygamber (s.) Efendimiz kendisine Cibril (a.s.) Hırâ'da ilk vahyi getirinceye kadar peygamber olacağını bilmiyordu; böyle bir bekleyişi yoktu. Cebrail ile karşılaşınca Onda hâsıl olan ürperti ve kendisine gerçekten Allah'ın görevlendirdiği meleğin mi geldiği konusunda beliren tereddütler bunun açık delilidir. Üstelik bir Kur'an âyetinde: "Sen bu Kitab'ın sana vahyolunacağını ummuyordun."³⁰ buyrulmaktadır. Hz. Peygamber'in vahye muhatap olarak peygamberlikle görevlendirileceğini bilmediği ve beklemediği açıkça belirtilmektedir. Yine bir âyette: "Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin."³¹ buyrulurken, O'nun önceden peygamberlikle ilgili konularda hiç bir bilgisinin olmadığı ifade edilmektedir.

Bizzat Peygamber Efendimiz kendisinin peygamber olacağını bilmediği gibi ayrıca çevresindeki insanlar da bunu bilmiyorlardı. Çünkü Hz. Peygamber'in gerek Ebû Tâlib gibi yakınlarını, gerekse muarızlarını müslüman olmaya çağırırken: "Bakın, şu hadiseler daha önceden şahit olmuştunuz; falanca filanca kimseler de vaktiyle size benim peygamber olacağımı bildirmişti; artık şimdi inkâr etmeyin!" kabilinden delillere başvurduğuna delâlet eden ne bir hâdise, ne de bir rivayet vardır. Şayet Hz. Muhammed'in ileride peygamber olacağını önceden çevredeki insanlara ilân eden bir vak'a olsaydı herhalde Hz. Peygamber bunu kuvvetli bir delil ve ilzam edici bir hüccet olarak kullanırdı.

Şu halde kendisine peygamberlik gelmezden evvel Hz. Peygamber'in ne bizzat kendisi, ne de çevresindeki insanlar O'nun bilahare peygamber olacağını bilmediklerine göre bu hususla ilgili rivayetleri doğru saymamız mümkün değildir. Bu rivayetler, Hz. Peygamber'in geleceğinin müneccimler, kâhinler, rahipler ve yahudi hahamları tarafından dahi bilindiği ve ilân edildiğini belirterek Rasûlüllâh'ın şanını yüceltmek ve O'nu reddedenleri ilzam etmek maksadına bağlı olarak sonradan vücut bulmuş rivayetlerdir. Hâlbuki Rasûlüllâh sevgisi ve O'nun peygamberliğini ispat düşüncesi, bizi ılımlı davranıştan uzaklaştırıp aşırılığa götürmemelidir.

YERGİDE AŞIRILIK:

İkinci Emevî halifesi Yezîd b. Muâviye, şüphe yok ki icraatları ile yerilmeyi hak etmiş bir kişidir. Ancak onu yererken ve döneminde vukû bulan olayları aktarırken bazı tarihçilerin itidal ölçüsünü kaçırdıkları görülmektedir. Şimdi bu olaylardan birisi olmak üzere "Harre" hadisesini ele almak istiyoruz. Önce olayla ilgili olarak kaynaklarda yer alan rivayetlerden bazı önemli olanlarını aktararak konuya bakalım:

Muâviye b. Ebî Süfyân'ın ölümünden sonra, onun tarafından veliahtlığa tayin edilen ve kendisi için önceden tebeadan biat alınan Yezîd b. Muâviye, Emevî idaresinin başına geçmiş ve muhalefet hareketlerini kırmak üzere şiddete başvurmuş, bunun neticesinde Hz. Hüseyin Kerbelâ'da şehit edilmişti. Bunun ardından Abdullah b. ez-Zübeyr, Mekke'de halifeliğini ilân ederken Medine halkı da 63/683 yılında kıyam edip Yezid'in valisini şehirden kovdu. Mes'ûdî bu kıyamın sebebini zikrederken şu ifadelerle yer verir: 'Yezîd, Fir'avn'ca bir yaşayış ortaya koyunca Medine halkı onun valisini şehirden kovdu. Fir'avn'ca dedik ama aslında Fir'avn bile tebeasına karşı ondan daha adaletli, halka ve yakınlarına karşı ondan daha insafli

³⁰ 28 Kasas: 86.

³¹ 42 Şûra: 52.

idi...”³²

İşte bu kıyam üzerine Yezîd, komutanlarından Müslim b. Ukbe’yi önce Medine işini halledip sonra Mekke’ye yönelmek üzere büyük bir ordu ile gönderdi. Yezîd, Müslim’i gönderirken rivayetlere göre Medine halkına üç gün mühlet vererek tekrar bîat ve itaate çağırması, kabul etmezlerse harpten sonra şehre hâkim olunca orduya üç günlük serbestiyet tanınması, bu süre zarfında yakalanan herkesin öldürülmesi, yaralıların bile sağ bırakılmaması, ele geçirilip alınabilen tüm malların yağmalanması talimatını da vermişti.³³

Durumu öğrenen Medine halkı, vaktiyle Hendek Harbi’nin vuku bulduğu hendekleri yeniden açıp müdafaa vaziyeti aldı. Kaynaklarımız bu müdafaaaya katılan Medinelilerin sayısında müttefik değildir, İbn Sa’d, 2000 kişilik bir kuvvetten bahseder;³⁴ İbn Kuteybe, şehirde 10000’den fazla erkeğin olduğunu belirtir;³⁵ Taberî, Şam ordusunun gözünü korkutacak ve savaştan çekinmelerine sebep olacak büyük bir toplulukla ve benzeri görülmemiş bir şekilde onların harbe çıktıklarını nakleder.³⁶ Şam ordusunun sayısı ise 5000 ile 30000 arasında değişen rakamlarla verilmiştir.³⁷ Her hâlükârda Şam ordusunun daha kalabalık olduğu anlaşılmaktadır.

Bu vaziyette şehri muhasara eden Müslim b. Ukbe Medinelileri, teslim olup bîat ve itaat etmeye ve kuvvetlerini birleştirerek kendi ifadesiyle “mülhid” Abdullah b. ez-Zübeyr üzerine yürümeye çağırarak onlara üç günlük mühlet vermiş, ancak Medine halkı bu teklifi reddedince saldırmış ve şehrin doğu tarafındaki Harre mevkiinden şehre girerek hendeklerde mevzilenmiş Medine askerinden birçok kimseyi öldürmüştür.

Bu olaylar anlatılırken el-İmâme ve’s-Siyâse’de şu ifadeler yer verilir: “Müslim: ‘Kim bir adamın kellesini getirirse ona şu kadar şu kadar mükafat var.’ diyor ve dinsiz topluluğu harbe teşvik ediyordu.”³⁸

Rivayetin Kaynağı	Ashâb’dan	Muhâcirûn (Kureyş) ve Ensâr (soyun) dan	Diğer İnsanlar	Çocuklar ve Kadınlardan
İbn Kuteybe ³⁹		1700	10000	Çok
İbn Kuteybe ⁴⁰	80	700	10000	Çok

³² Mes’ûdî, *Murûcu’z-Zeheb*, neşr. C. Barbier de Meynard, Paris 1869, V, 159-160

³³Bkz. İbn Kuteybe, *el-İmâme ve’s-Siyâse*, thk. Tâhâ Muhammed ez-Zeynî, Beyrut 1967, I, 177, 179; Taberî, *Târihu’t-Taberî*, thk. Muhammed Ebu’l-Fazl İbrahim, Beyrut 1967, V, 484; İbn Kesîr, *Bidâye VIII*, 222.

³⁴ İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 146-147.

³⁵ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve’s-Siyâse I*, 185.

³⁶ Taberî, *Târih*, V, 495.

³⁷ Şam ordusunun sayısı konusunda farklı rivayetler için bkz. İbn Kuteybe, *İmâme*, II, 7; Ya’kûbî, *Târih*, II, 251; Makdisî, *Kitâbu’l-Bed’ ve’t-Târih*, Bağdat tsz. (Paris 1919’dan ofset), VI, 14; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târih*, Beyrut 1965, IV, 112; İbn Kesîr, *Bidâye VIII*, 218-219.

³⁸ İbn Kuteybe, *İmâme*, I, 181.

³⁹ İbn Kuteybe, a. g. e. I, 184.

⁴⁰ İbn Kuteybe, a. g. e. I, 185. Burada Medine’deki erkek sayısının 10000’in üzerinde olduğu belirtilir. Ayrıca I, 188’de ilave olarak çocukların ve kadınların da öldürüldüğü söylenir.

İbn Kuteybe ⁴¹		Kureyş'ten: 70 Kûsur Ensar'dan: 70 Kûsur	4000 (yaklaşık)	
Makdisî ⁴²		Ensar'dan : 70	4000	Kadımların karnındaki çocuklar
Mes'ûdî ⁴³		Kureyş'ten: 90 Kûsur Ensar'dan: 90 Kûsur	4000 (Sayılamayanlar hariç)	
Mes'ûdî ⁴⁴		700	10000	
Beyhakî ⁴⁵	700 hafız, 3'ü ashâb'dan			
Yâkût el-Hamevî ⁴⁶		Kureyş'ten: 1300 Ensar'dan: 1400-1700	3500	
Zehebî ⁴⁷		700 hâfız		
Zehebî ⁴⁸		306		
İbn Kesir ⁴⁹				1000 bakire
Süyûtî ⁵⁰	700 hâfız, 300'ü ashâb'dan			

Harre'de öldürülenlerin sayılan ile ilgili rivayetleri gösterir tablodur.

Rivayetlere göre Müslim şehre hâkim olduktan sonra Yezîd'in kendisine verdiği talimat üzere askerlerine şehirde üç günlük serbestiyet tanımış, bu süre zarfında büyük bir katliam, eşi görülmemiş bir yağma ve iğrenç ve korkunç derecede ırza tecavüz hadiseleri cereyan etmiştir. Medine halkından öldürülenlerin sayısı ile ilgili rivayetler oldukça farklılık gösterir. Aşağıdaki tabloda görüleceği üzere bunların yekûnu binlerle belirtilmektedir:

Nakledilenlere bakılacak olursa bu facia sırasında 1000 bakirenin bekâreti bozulmuştur.⁵¹ Bazı rivayetlerde ise bu hadisenin ardından 1000 kadın kocası olmadığı halde dokuz ay kadar sonra babası belli olmayan çocuk doğurduğu belirtilir;⁵² Yâkût el-Hamevî bu sayıyı 800 olarak verir.⁵³

Rivayetlere göre bu katliamdan sonra Medine halkı kayıtsız-şartsız Yezîd'in köle ve cariyeleri olduklarını, haklarında onun dilediği gibi hükmetme yetkisinde olduğunu kabul etmeleri şartı ile bîata zorlanmış, Allah'ın Kitabı ve Rasûlü'nün Sünneti üzere bîat edeceğini söyleyen bir müslüman ile "Biz müslümanız; müslümanların lehinde olan şey bizim de lehimizdedir, onların aleyhinde olanlar bizim için de geçerlidir. Binaenaleyh müslümanın hak ve sorumlulukları üzere bîat

⁴¹ İbn Kuteybe, a. g. e., II, 8.

⁴² Makdisî, *Bed'*, VI, 14.

⁴³ Mes'ûdî, *Murûcu'z-Zeheb*, V, 162-163.

⁴⁴ Mes'ûdî, *et-Tenbîh ve'l-Işrâf*. Kahire 1357 H., s. 264. Mes'ûdî burada bu sayıların altında ve üstünde rakamlar veren rivayetlerin de mevcut olduğuna işaret eder.

⁴⁵ Beyhakî, *Delâilu'n-Nubuvve*, thk. Abdulmu'tî Kalaci, 1. baskı, Beyrut 1985, VI, 474. Beyhakî bu rivayeti İmam Mâlik b. Enes'e nispet etmektedir.

⁴⁶ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*. Beyrut 1977. II, 249.

⁴⁷ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'* III, 325. Bu rivayet, İmam Mâlik'e nispet edilmiştir.

⁴⁸ Zehebî, *el-Iber fi-Haberi Men Ğaber*, thk. Ebû Hâcer Muhammed es-Sa'îd Bisyrîni Zağfûl, 1. baskı, Beyrut 1985, 1, 50.

⁴⁹ İbn Kesir, *Bidâye* VI, 234.

⁵⁰ Süyûtî, *Hasâis* II, 499. Süyûtî bu rivayeti Beyhakî'den nakletmekte ve İmam Mâlik'e nispet etmektedir.

⁵¹ Beyhakî, *Delâil*, VI, 475; Zehebî, *SiyeruA'lâmi'n-Nubelâ'* III, 323; Süyûtî, *Târihu'l-Hutefâ*, s. 209, *Hasâis* II, 500.

⁵² İbn Kesir, *Bidâye* VIII, 221.

⁵³ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân* II, 249. Yâkût burada bu tecavüz dolayısıyla doğan çocuklara *Evlâdu'l-Harre* =Harre çocukları adı verildiğini söyler.

ediyorum.” diyen bir şahıs hemen oracıkta halkın gözü önünde, Müslim’in emri ile öldürülmüş, bu durumda halk söz konusu şartı kabul ederek bîata mecbur kalmıştır.⁵⁴

Bu işgal sırasında halkın korku içerisinde evlerine kapandıkları, namaz kılmak için Mescid-i Nebeviye bile çıkamadıkları ve bu süre zarfında Mescid-i Nebevi’den ezan okunmadığı, orada namaz kılınmadığı, sadece Mescid’den ayrılmayan Saîd b. el-Müseyyeb’in, Hz. Peygamber’in kabrinden gelen ezan sesiyle tek başına namaz kıldığı, komutan Müslim b. Ukbe’nin onu da öldürmek istediği, ancak Hz. Osman’ın oğlu Amr ile Mervân b. el-Hakem’in araya girip “deli” olduğunu söyleyerek güç bela onu ölümden kurtardıkları, ayrıca bu hadiseler sırasında Şam askerlerinin atlarıyla Mescid-i Nebevi’ye girdikleri ve hayvanların Ravza’ya bevlettikleri ve pisledikleri nakledilir.⁵⁵

İddia edildiğine göre halife Yezîd, Harre olayını öğrendiği zaman söylediği bir şiirle daha önce Bedr’de müşrikler safında öldürülen ana tarafından dedesi Utbe, amcası Şeybe ve dayısı Velid ile diğer akrabalarının intikamını aldığını söylemiştir.⁵⁶

İslâm tarihi kaynakları bütün bu hadiselerle sebebiyet veren Yezîd ve Harre olayı ile ilgili olarak vücut bulmuş bazı hadiseler de yer verirler. İbn Kuteybe’nin naklettiğine göre Hz. Peygamber bir seferinde Harre mevkiine uğradığında orada durmuş ve istircâ⁵⁷’da bulunmuştu. Ashâb-ı kiram bunun sebebinin sorunca: “Ashabımdan sonra bu ümmetin en hayırlıları bu Harre’de öldürülecektir.”⁵⁸ buyurdu.

Hatta bazıları Harre olayına Kur’an’dan bir âyetin delâlet ettiğini bile iddia etmişler ve İbn Abbâs’ın: “...Eğer Medine’nin etrafından üzerlerine varılmış olsa, sonra da kendilerinden fitne çıkarmaları istense mutlaka buna girip derhal yapmaktan geri kalmazlardı.”⁵⁹ âyetinin te’vili 60 senesinin başında ortaya çıktı.” deyip âyette geçen “...buna mutlaka girişirlerdi...” lafzını: ...bunu mutlaka kabul ederlerdi. Yani burada Harise Oğullarının Şam ordusunu Medine’ye sokması⁶⁰ kastediliyor.” şeklinde tefsir ettiğini nakletmişlerdir.⁶¹

İbn Kuteybe, Abdullah b. Selâm’a dayanarak daha garip bir rivayet nakleder. Buna göre Abdullah b. Selâm, Muâviye zamanında Harre mevkiinde durmuş ve şöyle demişti: ‘Yahudilerin değiştirilip tahrif edilmemiş Kitabında bulduğuma göre burada bir topluluk öldürülecek. Bunlar kıyamet günü haşrolundukları zaman kılıçlarını boyunlarına koyacak ve Rahmân’ın huzuruna gelip: Ya Rabbi, biz senin

⁵⁴ İbn Kuteybe, *İmâme* I, 183, II, 8; Ya’kûbî, *Târih*, II, 251; Taberi, *Târih*, V, 495; Mes’ûdî, *Murûcu’z-Zeheb*, V, 165; *et-Tenbüh ve’l-İşrâf* s. 264.

⁵⁵ İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 132; İbn Hazm, *Cevâmi’u’s-Sıra*, thk. İhsan Abbas vd., Mısır tsz., s. 357-358

⁵⁶ İbn Teymiye, *İbn Teymiye Külliyyatı*, çev. Ahmet Önkal vd., İstanbul 1988, IV, 388.

⁵⁷ *İstircâ*’ ölüm vs. gibi acı bir haber ya da durumla karşılaşınca “قَالُوا يَا لَئِذَا لَلَّ رَبُّنَا بِأَجْمُونَ” demektir.

⁵⁸ İbn Kuteybe, *İmâme*, I, 187. Ayrıca bkz. Beyhâkî, *Delâil*, VI, 473; İbn Kesîr, *Bidâye* VI, 233; Süyûtî, *Hasâis*, II, 498.

⁵⁹ 33 Ahzâb: 14.

⁶⁰ Rivayetlere göre Medine’de meskûn bulunan *Harise Oğulları*, bu hadisede Medine halkına ihanet etmiş ve Şam ordusunun Medine’nin zayıf yerinden şehre girmesini sağlamıştır. Bkz. Taberi, *Târih*, V, 495; Ebû Hanife ed-Dineveri, *el-Ahbârü’t-Tivâl* thk. Abdülmun’ım Âmir, Bağdat tsz. (1959’dan ofset), s. 265. Burada Ebû Hanife ed-Dineveri, Harre’de bu ihaneti yapan Harise Oğullarının vaktiyle Hendek Harbi sırasında da Hz. Peygamber’e “...Gerçekten evlerimiz düşmana açıktır.” diyerek harpten kaçmak için bahaneler arayan ve bu sebeple 33 Ahzâb: 13 âyetinde sözü edilen kimseler olduğunu belirtir.

⁶¹ Bkz. Beyhâkî, *Delâil*, VI, 473, 474; İbn Kesîr, *Bidâye*, VI, 233. İbn Kesîr burada rivayeti senediyle birlikte verdikten sonra: “Bu, İbn Abbâs’a nispeti sahih bir isnâd’dır. Sahabenin Kur’an âyetlerini tefsiri, bir çok ulemâya göre ‘merfû’ hükmündedir.” diyerek senedin sıhhatine ve bu tefsirin Hz. Peygamber’den menkûl olabileceğine işaret etmektedir.

uğrunda öldürüldük!..' diyecekler."⁶²

Bu arada hem belirtelim ki burada zikretme lüzumunu hissetmediğimiz, Yezîd'i zemmeden bir çok hadis de nakledilmiştir ki İbn Kesîr, bunların hepsinin mevzu olduğunu belirtir.⁶³

Harre olayı ile ilgili olarak aktardığımız bu rivayetlerde kanaatimiz odur ki sorgulanması gerekli bir takım noktalar vardır. Bizim Yezîd b. Muâviye'yi ve komutanı Müslim b. Ukbe'yi tamamen aklama ve Harre olayını haklı çıkarma gibi bir niyetimiz asla mevcut değildir. Ama olan her şeye rağmen acaba Yezîd'i "Fir'avn'dan daha insafsız ve daha zâlim", ordusunda bulunan herkesi dinsiz ilân edebilir miyiz?! İyi ya da kötü bir devlet başkanın âsî gördüğü tebaasından sırf intikam almak üzere üstelik duruma hakim olduktan sonra üç gün boyunca her türlü katliam, yağma ve şenâete izin verdiğini, yaralıların dahi sağ bırakılmamasını emrettiğini, müslüman bir komutanın ve müslüman bir ordunun da bu emri hunharca icra ettiğini düşünebilir miyiz?! Hadisede çocuklar ve kadınlar bir tarafa 10000'in üzerinde insanın öldürüldüğü kabul edilirse şehirde hemen hemen hiç erkek kalmaması gerekmeyecek midir?!

1000 bakirenin bu facia sırasında bekâretinin bozulduğu iddia ediliyor ama Muhammed Halîl Herrâs'ın haklı olarak itiraz ettiği gibi,⁶⁴ o tarihte Medine'de acaba toplam bakire kız sayısı 1000'i buluyor muydu?! Ayrıca 1000 veya 800 kadının kocası olmadığı halde dokuz ay sonra babası belli olmayan çocuk doğurduğu söyleniyor; iyi ama nüfusun fazla olmadığı bir dönemde üç gün içerisinde bu kadar çok kadının hemen hâmile kalması düşünülebilir mi?! Katliamdan sonra Medine halkının Yezîd'in köle ve cariyeleri olduklarını kabul ederek bîata zorlanmalarının ne anlamı ve ahalinin kin, nefret ve düşmanlığını çekmekten başka ne faydası olabilir?! Yezîd ve komutanı için bu yönünü acaba hiç düşünüp akletmemişler midir?! İşgal süresince Mescid-i Nebevî'den hiç ezan okunmadığı, namaz kılınmadığı, hele hele Mescid'den ayrılmayan Saîd b. el-Müseyyeb için bizzat Hz. Peygamber'in kabrinden gelen bir sesle ezan okunduğu rivayetlerine ne demeli?! -Diyelim ki sahte de olsa- İslâm birlik ve beraberliğinden dem vuran ordu komutanı ve askerlerinin Mescid-i Nebevî'ye atlarıyla girdikleri ve İslâm'ın en kutsal mahallerinden biri sayılan Hz. Peygamberin kabri ile minberi arasındaki Ravza'yı atlarının pislik ve idrarlarıyla kirletmesine sebebiyet verdikleri nasıl iddia olunabilir?! Şayet ileri sürüldüğü gibi Yezîd, Harre olayını öğrendiği zaman böylece Bedr'de müşrik olarak öldürülen akrabalarının intikamını aldığını bir şiirle ifade etmişse, bu İslâm'a karşı şirki tercih ve Bedr Harbini gerçekleştiren Hz. Peygamber ve ashabına karşı kin ve intikam duyguları beslemek dolayısıyla açık bir küfür, Yezîd zahiren müslüman olduğunu söylediği için de sinsi bir münafıklık olmuyor mu?! Ele aldığımız şahıs Yezîd de olsa bir şahsa kâfir ya da münafık demek az cesaret işi midir?! Bizzat Hz. Peygamber'i devreye sokarak O'nun ağzından Yezîd'i zemme çalışanlar, Rasûlüllah'a Harre'de ashâbtan sonra bu ümmetin en hayırlılarının öldürüleceğinden bahsettiler acaba hiç "Kim bile bile yalan bir sözü bana nispet ederse (benim söylemediğim bir sözü bana atfederse) Cehennem'den yerini hazırlasın!"⁶⁵ hadisini hatırlarından geçirmezler mi?! Tamamen Hendek Harbi sırasında münafıkların tutumlarıyla ilgili olan 33 Ahzâb: 14 âyetinin, nüzulünden 58 yıl sonra vuku bulan Harre olayına delâlet ettiğini İbn Abbâs'a nispet etmek ne

⁶² İbn Kuteybe, *İmâme*, I, 187.

⁶³ İbn Kesîr, *Bidâye*, VIII, 231.

⁶⁴ Bkz. Muhammed Halil Herrâs, *Süyûtî'nin Hasâis'ine ta'lik*, II, 500, dipnot 1.

⁶⁵ Buhârî, *İlm* 38; Müslim, *İman* 112

dereceye kadar doğrudur?!⁶⁶ Harre meselesinin Kitab-ı Mukaddes'te bile yer aldığını belirterek Yezîd'i kötüleme gayretkeşliği, Abdullah b. Selâm zamanına kadar "değiştirilip tahrif edilmemiş" Tevrat nüshalarının mevcut olduğunu iddia cüretkârlığını gösterirken acaba bu iddianın İslâm'la, hak ile, hakikat ile ne ölçüde bağdaştığı hiç hesaba katılmamakta mıdır?!

Cenâb-ı Hak Kur'an-ı Kerîm'de: "...Mescid-i Harâm'a girmenizi önledikleri için bir topluma karşı beslediğiniz kırgınlık sizi aşırılığa sevketmesin!..."⁶⁷ buyurarak haksızlığa bizzat uğrayan Peygamber Efendimiz ve ashabına, üstelik kendilerine bu zulmü yapanlar müşrik oldukları halde bile aşırılık göstermemelerini emrederken bazı İslâm tarihçilerinin ve râvîlerin itidal ölçüsünü muhafaza edemediklerini bu örnekleri de gördükten sonra kabul ve itiraf etmek mecburiyetindeyiz.

Yalnız burada işaret etmeliyiz ki -daha önce de bir kaç kez vurguladığımız gibi- hiç şüphesiz Harre'de gerçekten olan hadiseleri tasvip etmemiz mümkün değildir. Çünkü aşikârdır ki Medine halkının kıyâmı kanlı bir şekilde bastırılmıştır; bu sırada bazı taşkın ve kendini bilmez askerler -her dönemde bu nevi hadiselerde görüldüğü üzere- zulme varan bazı uygulamalar, yağmalamalar tecavüzlerde bulunmuş olabilirler. Ama elbette ki bu tabloyu sınırları içerisinde, olduğu gibi çizmek lâzım. Bu ve benzeri olaylar dolayısıyla Yezîd'i kâfir, zındık, münafık ilân etmek, imkân ve yetkimiz dâhilinde değildir. Şüphesiz onu âdil bir devlet başkanı, iyi bir halife, salih bir insan ve veli bir kul da kabul edecek değiliz. Yezîd, hatasıyla-savâbiyla tarihte yerini almış bir sultan, idareciliği döneminde tasvibi mümkün olmayan icraatlarda bulunmuştur.

Bu makale vesilesiyle şunu da belirtmek mecburiyetindeyiz ki geçmişte gördüğümüz sevgi ve yergideki aşırılıklar, günümüz araştırmalarında ve bazı çevrelerde yaygın bir takım anlayışlarda da aynıyla hatta belki de daha şiddetli bir şekilde devam etmektedir. Bir takım iç ve dış faktörlerin de tesiriyle bazı şahıslar ve devreler yüceltilip âdeta kudsileştirilmekte, bazı kişiler ve dönemler ise yerin dibine batırılmaktadır. Bugün Emevî dönemine eskisinden daha ziyade saldırıldığını ve hatta: "Muâviye'ye sahâbî diyecek miyiz?" şeklinde bir soru ortaya atılarak "sahabe" tanımının dahi değiştirilmek istendiğini görüyoruz.⁶⁸

Kabul etmek gerekir ki bu tavrın ve aşırılığın oluşmasında tarihçilerin olduğu gibi herkesin ve İslâm aydınlarının da sorumluluğu vardır. Çünkü "sahabe" deyince hatasız insan anlıyor ve öylece anlatıyoruz; "büyük âlim" deyince yanlıgsız kabul ediyoruz ve onlarda görülen, nakledilen bir takım kusurları bin bir te'ville örtmeye çalışıyoruz. Ya da bunun aksine küçük bir hatası sebebiyle bazı kimseleri çizip atıyoruz.

Oysaki tarihçiler ve İslâm aydınları, tarihi, toplumu ve olayları değerlendirirken aynen bir ayna gibi olmalıdırlar; ama tabî bir ayna... Dev aynası da değil, cüce aynası değil!.. Şu halde tarihe ve tarihî şahsiyetlere ılımlı bir şekilde bakmak,

⁶⁶ Nitekim M. Halil Herrâs, İbn Abbâs'ın böyle bir tefsirde bulunmasının ve böyle bir nispetin ona yapılmasının mümkün ve doğru olamayacağını belirtir. Bkz. M. Halil Herrâs, Süyûtî'nin *Hasâis*'ine ta'lik, II, 499, dipnot 2.

⁶⁷ 5 Mâide: 2. Bu ikaz ayı sürenin 8. âyetinde: "Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adaletsiz davranmaya itmesin; adaletli olun!" buyrulmaktadır.

⁶⁸ Esasen geçmişte de Hz. Muâviye hakkında farklı zümreler, ileri geri söz söylemiş ve hatta onun kâfir olarak öleceği ve Cehennemlik olduğunu ifade eden bizzat Hz. Peygambere nispet olunan hadisler de nakletmişlerdir (Muâviye yi aşırı bir şekilde öven ya da yeren görüşler ve nakiller konusunda geniş bilgi için bkz. Dr. İrfan Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muâviye b. Ebî Süfyan*, 1. baskı, Ankara 1990, s. 48-62). Ancak geçmişte Şiiler, Hâriciler ve Abbasiler gibi Emevîlerin siyasi rakipleri tarafından böyle bir anlayış ve bu tür rivayetler üretilip yayılırken bugün ehl-i sünnet içerisinde İslamcılık adına çıkan kişi ve zümreler arasında böyle bir tavrın görülmesi gerçekten düşündürücüdür.

halledilmesi gerekli önemli bir problemi çözmek ve çevremize sıhhatli bir bakış açısı kazandırmak da hepimize düşen bir mecburiyet ve mes'uliyettir.